

# THEOLOGIE A VÍRA<sup>1</sup>

*Petr Gallus*

**THEOLOGIE UND GLAUBEN:** Wie verhält sich die Theologie zum Glauben? Um auf diese Frage antworten zu können, werden drei Ebenen unterschieden: 1. Die Ebene der Glaubenspraxis, in der sich der Glaube selbst äußert und handelt. 2. Die Ebene der kirchlichen Theologie, welche die Glaubenspraxis direkt reflektiert und von gläubigen Theologen vertreten wird. 3. Die Ebene der akademischen Theologie, die zur Glaubenspraxis im größeren Abstand steht und die christliche Perspektive im Hause der Universität repräsentiert. Als solche kann sie auch von Nichtgläubigen verstanden, studiert und auch doziert werden. Diese Unterscheidung gibt der Theologie in ihren konkreten Ausprägungen unterschiedliche Referenzfelder und unterschiedliche Aufgaben und gewährleistet ihr eine große Breite und Mannigfaltigkeit ihrer Arbeit. Es soll nämlich nicht nur im Glauben, es soll auch vom Glauben und über den Glauben geredet werden. Nur so kann die Theologie voll, zugänglich und interessant getrieben werden. Das ist heute nicht nur ihre Aufgabe, sondern auch ihre große Chance.

Wilfried Joest popisuje ve své Fundamentální teologii následující problém: „Theolog například o Bohu tvrdí, že je vždy dobrý. Když se ho ale zeptáme, jaká empirická zjištění by ho mohla přimět k tomu, aby toto tvrzení o nepodmíněné Boží dobrotě vzal zpět, aby je prohlásil za vyvrácené, odpovídá: žádné. Je jedno, jak dobře či špatně svět ve skutečnosti vypadá, jaké pozvnašející či tísnivé zkušenosti sám zažije, on sám zůstane u toho: Bůh je všemohoucí a naprosto dobrý Stvořitel. Neexistuje žádný empirický vjem, u něhož by theolog uznal, že by případně mohl tuto větu víry falzifikovat.“<sup>2</sup> U Joesta to zůstává takto stát pouze s odkazem na eschatologickou verifikaci vět víry.<sup>3</sup>

Už jako student jsem o těchto větech přemýšlel. V jakém vztahu je vědecká debata, její důkazy a argumenty na jedné straně a víra na druhé straně? A lze teologii za pomoci výpovědí víry tímto způsobem imunizovat – a tím ovšem teologii v očích ostatních věd vlastně diskvalifikovat? Jak by bylo potřeba určit přiměřený vztah mezi teologií a vírou?

<sup>1</sup> Český překlad původní přednášky pro konferenci Wissenschaftliche Gesellschaft für Theologie, pronesené 17. září 2010 v Praze na zadané téma „Role teologie na univerzitě“.

<sup>2</sup> W. Joest, Fundamentální teologie, Praha 2007, 273.

<sup>3</sup> Tamtéž, 278.

To, co bych vám ve své přednášce chtěl předložit, je právě toto prosté a do značné míry i samozřejmé rozlišení, které však má dle mého názoru pro téma „Role teologie na univerzitě“ dalekosáhlé důsledky: rozlišení mezi teologií a vírou.

Teologie je věda víry (*Glaubenswissenschaft*), říká katolická teologie<sup>4</sup>; na evangelické straně to dokáže říct třeba Karl Barth<sup>5</sup> nebo Ingolf U. Dalferth<sup>6</sup>. Každý z nich si pod tím představuje něco jiného, ale ukazuje se v tom důležitost, kterou víra pro teologii má, a zároveň blízkost obou fenoménů teologie a víry. A právě rozlišování obou těchto entit, resp. jejich rovin, na kterých probíhají, a jejich přiměřený vztah se mně jeví jako zcela zásadní pro úvahy o možnosti a skutečnosti teologie na univerzitě i pro úvahy o faktickém provádění teologie v církvi.

Ve vztahu víry a teologie rozlišují tři roviny, jakési tři soustředné kruhy: nejprve rovinu víry, *rovinu praxe víry*, kde se víra sama projevuje a jedná. Potom rovinu *církevní teologie*, která reflektuje žitou praxi víry v konkrétním společenství, v konkrétní církvi. A nakonec rovinu *akademické teologie*, která reprezentuje křesťanskou perspektivu ve vědeckém diskurzu.

Toto rozlišení je ovšem možné pouze na základě vzájemné spjatosti těchto tří rovin. Všechny tři roviny jsou momenty nebo zastavení jednoho společného dění, které začíná u Boha a jeho slova, a potom se přes lidské chápání, komunikaci a praxi víry a přes její kritické zpracování otevírá lidské komunikaci a lidskému chápání vůbec. Bůh mluví, víra mluví o Bohu, teologie mluví o věřícím mluvení o Bohu. Nejde tedy jen o to, aby se mluvilo ve víře, ale má se mluvit také o víře, víra se má probírat také jako téma, a to metodicky a uspořádaně. A proto je nutná teologie. Nikoli jako samostatný a nezávislý přívěsek víry, ale jako logický a nutný důsledek Boží komunikace s lidmi a lidského chápání této komunikace.

<sup>4</sup> Vgl. M. Seckler, Theologie als Glaubenswissenschaft, in: W. Kern, H. J. Pottmeyer, M. Seckler (Hg.), Handbuch der Fundamentaltheologie IV. Traktat theologische Erkenntnislehre, Freiburg i. Br. 1988, 179–241; P. Neuner (Hg.), Glaubenswissenschaft? Theologie im Spannungsfeld von Glaube, Rationalität und Öffentlichkeit, QD 195, Freiburg i. Br. 2002.

<sup>5</sup> K. Barth, Fides quaerens intellectum. Anselms Beweis der Existenz Gottes im Zusammenhang seines theologischen Programms, Zürich 1958<sup>2</sup>, 26. Srv. k tomu P. Gallus, Člověk mezi nebem a zemí, Jihlava 2005, 348–374; A. L. Molendijk, Aus dem Dunklen ins Helle. Wissenschaft und Theologie im Denken von Heinrich Scholz, Amsterdam/Atlanta 1991, 168nn.

<sup>6</sup> I. U. Dalferth, Evangelische Theologie als Interpretationspraxis, Leipzig 2004, 124.

## 1. Církevní teologie

Bez církve není teologie, bez věřícího společenství není reflexe víry. To je základní podmínkou vši teologie. Je to církev a její úkol zvěstovat evangelium, ze kterého vyrůstá základní nutkání k reflexi, ke kritickému promýšlení víry a její komunikace. Teologie, především církevní teologie, tedy stojí v metodickém odstupu od víry a reflektuje kriticky veřejnou komunikaci víry. To je pro mě velmi důležité: Teologie reflektuje komunikaci víry – která se může dít různým způsobem – nikoli víru jako takovou. Víra se musí nějak projevit, jen pak je pro teologii uchopitelná. Důležité je pro mě tedy toto východisko: Předmětem teologie není ani Bůh, ani víra, protože žádný z těchto dvou není přímo přístupný a uchopitelný, předmětem teologie je křesťanské mluvení o Bohu, *křesťanská komunikace víry včetně jejích forem, obsahů a praktických důsledků*.

Církevní teologie tedy stojí jakoby mezi církví a akademickou teologií. To jsou také její dvě přímá referenční pole, ke kterým se vztahuje. Když tady budu ale nejprve mluvit o církevní teologii *vedle* teologie akademické, nemyslím tím v žádném případě, že církevní teologie je ve srovnání s akademickou teologií ze své podstaty nevědecká. Také církevní teologie může – nemusí, ale může – být vědecká. Tak to bylo za komunismu, když naše fakulta nesměla být inkorporována do univerzity a fungovala samostatně. Byla v úzkém spojení s církví a sloužila jí jako církevní vzdělávací instituce pro teology a faráře. Vědeckost jí však v žádném případě nelze upřít. Nerozlišuji tedy mezi *církevní* a *vědeckou* teologií, jak se to někdy nepřesně dělá, ale přesněji mezi *církevní* a *akademickou* teologií, popř. mezi *církevní* a *akademickou úlohou* teologie.

Je zajímavé, že naše fakulta reprezentovala ve své historii oba tyto typy teologie. Nejprve fungovala fakticky jako církevní vysoká škola a neexistovala žádná česká evangelická akademická teologie. Po inkorporování fakulty do svazku Karlovy univerzity v roce 1990 převzala fakulta (spolu s fakultou humanitní) v Čechách úlohu *akademické* evangelické teologie. Od té doby zase vlastně v českém evangelickém prostředí neexistuje žádná církevní vysoká škola (v Praze fungují dvě vysoké školy menších protestantských církví: IBTS a ETS). Evangelická *církevní* teologie se tak nadále provozuje především v různých poradních odborech a komisích, na pastorálcích a na kurzech a seminářích.

Církevní teologie má dvě referenční pole, *zodpovídá* se však primárně církvi a její komunikaci evangelia. Úkolem církevní teologie je, řečeno

s R. Bultmannem, „zajišťovat zvěstování“<sup>7</sup>. Nikoli zvěstovat. Církevní teologie reflektuje církevní zvěstování a svojí kritickou prací chce přispět k jeho zdaru. Zvěstování však nebere do vlastních rukou. *Teologie nezvěstuje*. Stojí na jiné rovině, na rovině teoretické kritické reflexe.<sup>8</sup> Pokud církevní teologie, nebo lépe: církevní teolog překročí tuto hranici (tj. když církevní teolog začne kázat), což se často stává, nemusí to být žádný problém, pokud je to namířeno dovnitř církve. Tam je to dokonce často vítáno. Problematické to je, pokud se hranice mezi teologií a zvěstováním překročí v kontaktu s akademickou teologií a akademickým světem. Pak je to často vnímáno jako nepřijatelná *metabasis eis allo genos*, což může vzbudit podezření z nevědeckosti, nebo dokonce podezření z ideologizace.

To může být dáno i tím, že u církevního teologa se předpokládá jeho vlastní existenciální zapojení do komunikace víry. Zcela samozřejmě se předpokládá, že církevní teolog sám věří a je členem církve. A v tomto případě může být osobní víra nebo členství v církvi také vyžadována jako nezbytná podmínka církevního zaměstnání. Probíhá-li tedy církevní teologie jako věda víry (*Glaubenswissenschaft*), lze tento pojem chápat nejen jako genitiv objektu, ale také jako genitiv subjektu: teologie je pak disciplínou z víry pro víru.

## 2. Akademická teologie

Ne tak v případě akademické teologie. A tím se pomalu dostávám ke svému vlastnímu bodu: Akademická teologie stojí ještě o jednu rovinu jinde, než teologie církevní, ještě o krok dál, v ještě větším odstupu od církve a komunikace víry. (Tento odstup a s ním spojená svoboda a jiné pojmy jsou někdy příčinou toho, že setkání akademické teologie s tradiční vírou a s běžnou praxí víry může skončit zasnutím nebo dokonce pobouřením věřících nad akademickými teology a jejich světem. Konkrétním příkladem byla na konferenci v Praze závěrečná diskuze, která se konala v neděli dopoledne. Ale přesně taková svoboda podle mého názoru patří bytostně k akademické teologii, jak ji zde chápou.)

Také akademická teologie má dvě *přímá referenční pole*: na jedné straně komunikaci víry a církevní teologii v jejich celých dějinách, na druhé straně pak ovšem také ostatní vědy, shromážděné v univerzitě. Akademická teolo-

<sup>7</sup> R. Bultmann, *Theologie als Wissenschaft*, ZThK 81 (1984), 459. Srv. I. U. Dalferth, *Wissenschaftliche Theologie und kirchliche Lehre*, ZThK 85 (1988), 101.

<sup>8</sup> Srv. K. Barth, *KD I/1*, Zürich 1932, 51.

gie tedy sleduje praxi církve, zůstává však zároveň také v otevřeném a kritickém dialogu s ostatními vědami. *Nezodpovídá se* však církvi, ale právě univerzitě, vědecké racionalitě, akademické veřejnosti. A podle toho je třeba určit i její úkol, její vztah k víře a její racionalitu.

Je zcela zásadní a pro teologičnost teologie, pro podstatu teologie jako teologie naprosto rozhodující, že také akademická teologie mluví z *perspektivy víry*. Nestojí mimo perspektivu víry, nestaví se na nějaké neutrální místo, z něhož by všechno mohla a měla neutrálně pozorovat, popisovat a srovnávat. I akademická teologie zastává vnitřní, interní perspektivu křesťanské víry. V tom je její specifikum, tím se liší od distancované religionistiky, které popisuje a srovnává jednotlivá náboženství a komunikace víry právě z neutrální perspektivy pozorovatele. A tím se teologie liší také od filosofie náboženství, která se snaží přiblížit se k náboženství a absolutnu zvenčí, cestou filosofické spekulace.

Úkolem akademické teologie pak ovšem není jen zajištění zvěstování – k němuž má i ona přispívat, nýbrž je širší: úkolem akademické teologie je *formulovat a zdůvodnit perspektivu víry, její racionalitu a její pravdu, aby byla na jedné straně řečově a myšlenkově uchopitelná a přezkoumatelná, a aby byla na druhé straně schopná vlastních formulací a otevřená k dialogu*. V rámci univerzity přispívá teologie ke společnému vědeckému hledání a společnému vědeckému sporu o pravdu tím, že v univerzitě zastává perspektivu *etsi deus daretur*<sup>9</sup>, když ve svém mluvení předpokládá Boha jako Stvořitele, Smírce a Vykupitele. To je její nezastupitelná role, kterou nemůže převzít žádná jiná věda.

Ve srovnání s církevní teologií nebo dokonce s komunikací víry říká tedy akademická teologie ve svém kontextu *více* než ony, má částečně také jiná témata než církevní teologie, s nimiž se musí vyrovnávat. A protože stojí v ještě větším odstupu od komunikace víry než církevní teologie a není vázána na žádnou konkrétní církev a její doktrínu, má akademická teologie také do jisté míry větší svobodu. Jejím úkolem je promýšlet a zpracovat i ty možnosti, perspektivy a koncepty, které jsou pro víru a církev od počátku nepřijatelné. Zároveň však akademická teologie podléhá častěji změnám, mění nejen své pojmy, ale musí se adaptovat také na vědecký diskurz, vědecká paradigmaty a aktuální vědecké trendy. Za těchto podmínek smí a musí být také *přiměřeně spekulativní*, tj. musí se rozhlížet po takových

<sup>9</sup> I. U. Dalferth, Öffentlichkeit, Universität und Theologie, in: E. Arens, H. Hoping (Hg.), *Wieviel Theologie verträgt die Öffentlichkeit?*, QD 183, Freiburg/Basel/Wien 2000, 71.

možnostech, se kterými se církevní teologie a komunikace víry samy od sebe nesetkají.

Na oprávněnou otázku, zda a pokud ano, tak v čem spočívá *jednota teologie*, lze dát dvojí odpověď: Především mají církevní a akademická teologie tentýž předmět, který však na základě svých odlišných referenčních polí a své odlišné zodpovědnosti zpracovávají jinak. A pak mají obě podoby teologie v plnění svých úkolů totéž nasměrování: Jedná se v obou případech o kritické myšlení z perspektivy víry. A tato skutečnost je zcela nezávislá na tom, v jakém teologickém patře právě stojíme či pracujeme, zda v církevním nebo v akademickém. Nadto lze také zcela pragmaticky poukázat na poměrně častý, i když pro jednotu teologie nijak nutný jev, že akademičtí teologové často ve své vlastní církvi provádějí v různých grémiích také církevní teologii a obráceně církevní teologové často přicházejí na akademickou půdu, aby zde mluvili nebo vyučovali. Jednota teologie se tak může i zcela konkrétně ukazovat na konkrétních osobách, které pak ovšem musejí rozlišovat, na které rovině právě stojí a ke komu mluví.

Na univerzitě, kde mluví akademická teologie, nelze bez dalšího předpokládat víru. To platí v Čechách jistě více než jinde v Evropě. Každopádně to znamená, že se akademická teologie pohybuje v nábožensky neutrálním prostoru, setkává se také s nevěřícími a také s nimi vede a musí vést rozhovor. A k jejímu úkolu patří i to, že má mluvit tak, aby i nevěřící mohl pochopit teologické výpovědi a mohl sledovat a promýšlet takové myšlenkové pochody. Pokud by teologie měla být pro nevěřící nesrozumitelná, jen sotva by se mohla podílet na společném vědeckém hledání pravdy a na společném sporu o pravdu.

Tuto myšlenku je však třeba rozvést ještě dále – a tady jsem u jádra své přednášky: „O pravdě, o kterou teologii jde, nelze pojednávat odděleně a izolovaně od existence teologa“; teolog právě jako teolog věří a vyznává, říká Gerhard Sauter, emeritovaný systematik univerzity v Bonnu a přední evangelický teolog, který se zabýval vědeckostí teologie.<sup>10</sup> „K teologické práci patří vědomí: mea res agitur. Teolog musí mít osobní zkušenost toho, na čem pracuje a o čem mluví“, říká Max Seckler, přední katolický teolog, který se zabýval teologií jako vědou.<sup>11</sup> A podobně také Karl Barth: Víra je

<sup>10</sup> G. Sauter, *Wissenschaftstheoretische Kritik der Theologie*, München 1973, 230.

<sup>11</sup> M. Seckler, *Theologie als Glaubenswissenschaft*, in: W. Kern, H. J. Pottmeyer, M. Seckler (Hg.), *Handbuch der Fundamentaltheologie IV. Traktat theologische Erkenntnislehre*, Freiburg i. Br. 1988, 196n.

„*conditio sine qua non* teologické vědy“.<sup>12</sup> Já však jsem přesvědčen, že víra *není nutná* nejen pro chápání a sledování teologických myšlenek, nýbrž že není nutná ani pro vlastní provádění *akademické* teologie. Dle mého názoru neplatí, že akademický teolog musí sám věřit. Akademická teologie nevyžaduje víru jako svůj subjekt. Je to věda víry ve smyslu genitivu objektu, je to věda o víře, bere si komunikaci víry jako svůj předmět, který chce také sama ovlivňovat; ale to ještě neznamena, že ona sama musí z komunikace víry vyrůstat. Do komunikace víry lze vstoupit také zvenčí. Chci však trvat na tom, co jsem řekl výše: Každý teolog – ať už je věřící nebo nevěřící, ať už zastává to, čím se zabývá, také existenciálně nebo ne – musí být schopen, pokud chce být a zůstat teologem, postavit se do perspektivy křesťanské víry a tuto víru ve své práci zastávat – byť jen hypoteticky.<sup>13</sup>

Právě v tomto bodě, kde se vlastní víra a vlastní teologická práce konkrétního teologa dostávají do těsné blízkosti, je nutné přesně rozlišovat mezi rovinou víry a rovinou teologie. Teologie je řečové dění. Jako svůj předmět má výpovědi víry, křesťanské mluvení o Bohu, které kriticky reflektuje a které také koriguje a obohacuje. Ontické roviny víry se tedy přímo nedotýká. A pokud ano, pak znovu pouze skrze rovinu výpovědí, pouze svými formulacemi a argumenty, které mohou být na ontické rovině víry přijaté, anebo také odmítnuté. Teologie sice má pro komunikaci víry plnit i normativní úlohu a v tomto ohledu má také pracovat. Nemůže však své formulace a výsledky komunikaci víry vnutit. Lepší orientace v praxi víry a otevření nového pochopení, které má teologie se svým přemýšlením a reflektovaným mluvením přinést, nemusí být nutně převedeno do praxe. Pokud se to podaří, mělo by se to dít v souladu všech tří rovin.

Právě tímto rozlišováním a tímto vzhledem do mezí jak teologie, tak také víry, je na obou stranách zaručena svoboda: Na jedné straně svoboda akademické teologie, která hledá stále hlubší diagnózu člověka, stále lepší formulace a stále lepší logiku, a která v tomto svém hledání není omezována žádnou aktuální formou víry. A na druhé straně svoboda víry, která si nemusí nechat od teologie předepisovat, co má věřit a co platí, protože vlastním pramenem víry není teologie, nýbrž evangelium, Boží slovo. Vedle toho umožňuje toto rozlišení a tato svoboda také otevřenost ke korekturám na obou stranách: jak v komunikaci víry, tak také v teologii. Žádné straně se však nediktuje, co všechno ještě smí nebo nesmí říkat nebo popírat.

<sup>12</sup> K. Barth, Uvedení do evangelické teologie, Praha 1988, 237.

<sup>13</sup> Srv. I. U. Dalferth, Evangelische Theologie als Interpretationspraxis, Leipzig 2004, 131nn.

S tímto pojetím lze také nalézt východisko z problému, který popisuje Joest: Joestovi jde v první řadě o empirickou verifikovatelnost nebo falzifikovatelnost výpovědí víry, což je skutečně eschatologická záležitost. Zároveň je však třeba dát pozor, jak se v konkrétním případě mluví (zde o Boží dobrotě). Jedna věc je skutečnost Boží dobroty, jiná věc však je, *jak* se o ní mluví a *ke komu* se o ní mluví. A v obou těchto ohledech podle mého Joest dostatečně nerozlišuje. Nejprve by totiž bylo třeba rozlišit, na koho tato otázka směřuje, zda na křesťana jakožto věřícího, nebo na křesťana jakožto teologa; to aby se vyjasnilo, na jaké rovině se zde mluví – zda tedy jde o věty víry, nebo o jejich teologickou reflexi. Věty víry jsou vyznavačské věty, s nimiž se těžko dá polemizovat. Teologie však musí umět vykázat svoji racionalitu a unést argumentující polemiku. V případě Boží dobroty tváří v tvář nedobré skutečnosti světa by pak teologie musela – také a právě v otázce verifikovatelnosti nebo falzifikovatelnosti – hledat lepší, diferencovanější formulace, které jsou přiměřené skutečnosti Boha a zároveň skutečnosti světa. Je tedy třeba rozlišovat roviny, na kterých se mluví (odpověď: „Já to tak věřím“ může být odvážným vyznáním, nemůže však sloužit jako teologický argument); a teologicky je třeba podle toho diferencovaněji myslet a mluvit („Bůh je naprosto dobrý“ je v tomto případě příliš neurčitá věta. Že je Bůh dobrý, ještě nemusí znamenat, že i svět musí být dobrý. Ale to, že Bůh, Stvořitel a Vykupitel světa je dobrý, může být nosnou nadějí právě pro nedobrý svět.)

Teologie předpokládá víru a komunikaci víry, ale přímo se na ní nepodílí. Potřebuje víru a její komunikaci jako svůj předmět, jehož interní racionalitu zkoumá, z jejíž perspektivy sama mluví a vykládá svět. Subjekty akademické teologické práce, tedy teologové, však nemusejí být do komunikace víry existenciálně zapojeni. Tato myšlenka se mně – právě v sekularizovaných Čechách – jeví jako velmi důležitá pro existenci teologických fakult na univerzitě. Znamená to pak, že teologii na univerzitě mohou nevěřící nejen studovat, ale také aktivně provádět, že se na akademickém teologickém provozu mohou podílet nejen křesťané, nýbrž všichni. A na univerzitě to konkrétně znamená, že – v extrémním případě – mohou teologii vyučovat také nevěřící. To může být problematické a ještě se k tomu vrátím.

Nejdříve bych však chtěl promyslet *opačné pojetí*: Co by to znamenalo pro akademickou teologii, kdyby podmínkou pro její provádění byla osobní víra? A nemyslím to teď samozřejmě právně nebo organizačně, ale teologicky: Co by to znamenalo, kdyby mohl úspěšně provádět teologii pouze



ten, kdo také osobně věří? Kdyby tedy teologické poznání a teologické výpovědi měly být možné pouze ve víře?

Teologie by pak byla přístupná pouze pro ty, kdo splňují tuto speciální podmínku víry. Tím by se však implicitně pro věřící poznání, věřící mluvení a věřící logiku nárokovala také jakási zvláštní kvalita. Teologie by se pak snad dala studovat, její výpovědi by snad byly co do slov a logiky sledovatelné, ale vlastní hloubka, vlastní pravda, vzhled do věci samotné by zůstal nevěřícímu skrytý. Přesně toto fakticky říká např. systematik pražské katolické teologické fakulty Ctirad V. Pospíšil: „Kdo není v existenciálním kontaktu s věřeným tajemstvím, nemůže správně rozumět výpovědím ‚zevnitř‘ této zkušenosti.“<sup>14</sup> Podobně to lze ovšem číst i na evangelické straně, třeba u Karla Bartha: „Známé je rčení, že se musí věřit, aby se člověk teologem stal a aby jím byl. Na tom je správné to, že nebude-li člověk k víře osvobozen, nebude moci teologicky slyšet ani teologicky vidět, natož teologicky mluvit, nýbrž že ve všech teologických disciplínách bude projevovat jen ohromující nevěčnost.“<sup>15</sup> Pokud však teologické poznání vyrůstá pouze z víry a pokud je tedy pravda teologických výpovědí identická s pravdou víry, pak může zbytek univerzity pouze *přihlížet*, co se v teologii provádí; nelze však očekávat, že to univerzita také pochopí. Jakoby předem se tu tedy rezignuje na smysluplný rozhovor s ostatními vědami, které pak teologii slouží jen pro inspiraci. Akademická teologie by se takto silně uzavřela do sebe a vlastně by tím upadla zpět na rovinu církevní teologie. A kdyby na to pak někdy došlo, mohlo by být pro teologickou fakultu velmi obtížné uhájit svoji existenci na univerzitě.

Já bych chtěl akademickou teologii vidět otevřeněji a přístupněji akademické veřejnosti. To, že ne všichni věří, je fakt. To, že vzhled do víry, do jejího poznání a její pravdy není otevřen každému, platí stejně tak. To však ještě nemusí znamenat, že by takovým lidem měla zůstat uzavřená i akademická teologie. Pokud akademická teologie reflektuje křesťanskou komunikaci a praxi víry, pokud tedy pracuje s tím „materiálem“, který „produkuje“ věřící a přezkoumává jeho ucelenost, logiku a vnitřní soudržnost, pak by mělo být toto podnikání možné i pro toho, kdo tváří v tvář komunikaci víry právě *nedokáže* říci: *mea res agitur*. Vědec nemusí znát z přímé vlastní zkušenosti to, co zkoumá; nemusí nejprve sám na vlastní kůži prožít to, co chce

<sup>14</sup> C. V. Pospíšil, *Hermeneutika mystéria*, Kostelní Vydří 2005, 19.

<sup>15</sup> K. Barth, *Uvedení do evangelické theologie*, Praha 1988, 239.

popsat. V tom má akademický teolog stejnou pozici jako např. historik nebo gynekolog.

K perspektivě víry, kterou ovšem dle mého názoru *musí* zaujmout každý teolog, tedy lze přistoupit také jako k *hypotéze*. Přibližně ve smyslu: Pokud je pravda to, oč se komunikace víry opírá, pak... Pravda teologických výpovědí předpokládá pravdu víry. Byť jen jako hypotézu. Pravda víry však leží na jiné rovině, se kterou teologie přímo nepracuje. Zajímá se o pravdu *výpovědí* víry. A ta je veřejně přístupná a reflektovatelná. Takto by měla být teologie přístupná a proveditelná pro každého kriticky myslícího člověka. Pro každého člověka by mělo být možné – byť třeba jen hypoteticky – vstoupit do vnitřní racionality a logiky věřící komunikace, sledovat ji krok za krokem a reflektovat ji.

Předpokládá se tedy, že komunikace víry má nějakou vnitřní racionalitu a logiku, že tedy neprobíhá pouze intuitivně a že nevyjadřuje nesmysly. To, že komunikace víry něco skutečně přináší, se ukazuje na výsledcích myšlení a jednání, k nimž tato komunikace vedla a vede. A protože tato komunikace probíhá čistě lidsky, tedy v konkrétních slovech a činech, měla by být přístupná každému. Zabývat se komunikací víry nevyžaduje žádné další zvláštní dovednosti nebo podmínky. Víra nepřináší pro vědeckou práci žádné speciální kompetence, žádné lepší myšlení nebo lepší poznávací schopnost, žádnou kvalitativně novou logiku. Vědecká teologie pracuje tak, jak pracují ostatní humanitní vědy také: *sola ratione*.

Když zmiňuji toto známé programové heslo Anselma z Canterbury, tak tím nemyslím, že by teologie měla přinést logický, čistě racionální důkaz Boží existence. Chci tím pouze říci: K provádění teologie stačí pouze kritické myšlení, které je schopno vykázat a zdůvodnit své jednotlivé kroky. V teologii jde o interní racionalitu víry, která má být vyložena, aby byla uchopitelná v řeči a aby byla sdělitelná – aby ji bylo možné vykázat také navenek. A pokud bude vykazatelná, bude možné ji také sledovat a tím také kontrolovat, a to znovu pro každého, kdo dokáže kriticky myslet. Protože teologie je řečové dění, které má probíhat čistě logicky, je teologie obecně kontrolovatelná a přezkoumatelná. Teologické myšlenky a poznatky jsou *myšlenkové experimenty*, které vyzývají k přemýšlení a k přezkoumání, kritika má pomoci je vylepšit. Teologie musí zvát k přemýšlení, a to nejen k přemýšlení z pozice kritika, který vše pozoruje zpětně, když už je vše ucelené a hotové, nýbrž musí zvát k přemýšlení i ve svojí kreativní, konstruktivní fázi, už při vznikaní myšlenkových konceptů a systémů.

Tím se ovšem otevírá také teoretická možnost, že by akademickou teologií mohl vyučovat i nevěřící člověk. Faktická praxe ovšem vypadá naveskrz jinak: teologii studují a vyučují lidé, kteří čerpají svoji motivaci buď z víry, nebo z konfrontace s vírou, kteří tedy nezaujímají perspektivu křesťanské víry pouze teoreticky nebo hypoteticky.<sup>16</sup> A na evangelických teologických fakultách se může stát to, jak je to v Praze, že nejen studenti, ale také vyučující pocházejí z různých církví. Tuto pluralitu perspektiv považují pro akademickou teologii za jednoznačně pozitivní. Náboženské pozadí akademiků však nesmí být rozhodující. Teologie nemusí nutně existovat na univerzitě, není závislá na akademickém světě. Je však dobře, když je na univerzitě zastoupena, když může být provozována také akademicky. A právě pro možnost existence teologických fakult na univerzitě vidím tuto podmínku, že teologická akademická dráha je otevřená i pro nevěřícího člověka, jako zcela nevyhnutelnou. A u nás v Čechách obzvlášť. Navzdory všem problémům, které to může přinést.

(Je třeba ještě dodat, že tyto úvahy platí pro situaci, kdy nevěřící teolog představuje spíše výjimku z pravidla. Teologická fakulta, která by byla obsazena pouze nevěřícími profesory a docenty, by sice byla podle mého názoru možná, aniž by nutně ztrácela svoji teologičnost, bylo by to však podivné svědectví o aktuální komunikaci víry a o aktuální situaci církví, které by nebyly schopny najít vlastní akademické teology.)

Pokud se ale konkrétně zamyslíme nad jednotlivými teologickými disciplínami, zjistíme, že u většiny z nich si to vlastně lze celkem dobře představit: např. u církevních dějin, religionistiky a také u biblických disciplín. Největší potíže vzbuzuje patrně představa nevěřícího systematika a především představa nevěřícího praktického teologa. Právě v praktické teologii se totiž akademická věda nejvíce blíží praxi víry. A je to právě praktická teologie, kde podle mého názoru může vzniknout nejkomplikovanější situace. Nikoli však na pozici vyučujícího, nýbrž pro studenty. Myslím teď konkrétně na *homiletický seminář*, kde se kázání nejen analyzují, ale na konci – a to dokonce jako seminární práce – se píše vlastní. To je požadavek: Vytvořit na akademické rovině text, který je určen pro rovinu komunikace víry, který lze tedy jen velmi těžko napsat z pouze hypoteticky zaujaté perspektivy křesťanské víry. Proto jsem se ptal prof. Pavla Filipiho, jak to prakticky probíhá, zda se právě v tomto bodě objevují problémy. K mému překvapení jsem do-

<sup>16</sup> Srv. E. Jünger, „Theologische Wissenschaft und Glaube“ im Blick auf die Armut Jesu, in: *Ders., Unterwegs zur Sache*, München 1972, 12.

stal odpověď, že doposud prakticky žádný student neodmítl napsat vlastní „kázání“.

Jsem si vědom toho, že toto pojetí akademické teologie s sebou přináší také problémy. Zároveň jsem však přesvědčen, že by to teologie měla unést, že teologie je v sobě natolik silná, že se může otevřít a být takto přístupná. Nese si v sobě univerzální nárok, když tvrdí, že její výpovědi jsou platné pro každého, univerzálně. I proto by měla převzít také univerzální zodpovědnost právě ve smyslu, že se otevře a bude schopná diskutovat o své věci s každým. A pokud to má být právě především akademická teologie, která má být otevřená rozhovoru navenek, musí být právě ona také přiměřeně srozumitelná. A to vidím jako velkou výzvu pro akademickou teologii v současné době. Zdá se mně, že už pominul problém vzájemného vymezování jednotlivých věd, tlak na uhájení místa teologie na univerzitě a prosazení jejího vlastního práva na existenci. To, co se dnes ukazuje jako největší problém jednotlivých věd, je dle mého názoru otázka, jak jednotlivé vědy dokážou spolu navzájem komunikovat – ba dokonce při vši dnešní specializaci – zda a do jaké míry spolu ještě vůbec dokážou mluvit, do jaké míry si ještě dokážou porozumět. A právě zde by mohla jít teologie příkladem. A nemyslím tím, že by se měla zajímat především o jiné vědy, že by měla převzít jejich pojmy. Teologie musí zůstat teologická a pracovat teologicky. Měla by však sama sebe učinit *zajímavou pro ostatní*, tj. musí být natolik srozumitelná, aby i ostatní mohli získat vhled do teologické problematiky. Být srozumitelná a otevřená, aniž by ztratila přesnost svých pojmů a svého myšlení, to je obtížná věc, podstatně obtížnější, než se pohybovat pouze ve své obvyklé odborné hantýrce. (Přičemž je třeba poznamenat, že teologická odborná mluva je někdy sotva srozumitelná i pro ty, kteří se v teologii pohybují.) Jsem však přesvědčen, že v teologii je možné se otevřít i po stránce řeči, a že je to dokonce možné více a lépe než v jiných vědách.

Tato otevřenost, přístupnost a srozumitelnost je pro dnešní teologii – a právě a především pro teologii na univerzitě – nejen jejím velkým úkolem, ale také její velkou šancí.